

نظریه های عدالت اقتصادی

دکتر شیم پدیه فروش

انتشارات حوزه علمیه خراسان
مشهد: طبرسی ۱، جنب بنیاد پژوهش‌های
اسلامی استان قدس رضوی، مرکز مدیریت حوزه
علمیه خراسان، معاونت پژوهش
تلفن: ۰۵۱۳۲۰۰۸۱۶۵

انتشارات حوزه علمیه خراسان

نظریه‌های عدالت اقتصادی ■ پدیدآورنده: میثم بیله‌فروش ■ ناشر: انتشارات حوزه علمیه خراسان
ارزیابی علمی و ویراستاری: هیأت اندیشه‌ورز اقتصاد و الگوی پیشرفت اسلامی معاونت پژوهش حوزه علمیه خراسان
صفحه‌آرا: معصومی محمدآبادی ■ چاپ اول: پاییز ۱۳۹۷ ■ چاپ و صحافی: البرز
شمارگان: ۵۰۰ نسخه ■ قیمت: ۱۸۰۰۰ تومان ■ شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۹۲۵۶-۲-۱

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

سرشناسه: بیله‌فروش، میثم، ۱۱۸
عنوان و نام پدیدآور: نظریه‌های عدالت اقتصادی / تألیف: میثم بیله‌فروش.
مشخصات نشر: مشهد: حوزه علمیه خراسان، انتشارات، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری: ۱۳۵ ص: مصور (بخشی رنگی)، جدول (بخشی رنگی)، نمودار (بخشی رنگی)
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۹۲۵۶-۲-۱
وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: واژه‌نامه
یادداشت: کتابنامه
یادداشت: نمایه
موضوع: عدالت توزیعی
موضوع: Distributive justice
موضوع: عدالت
موضوع: Justice
شناسه افزوده: معاونت پژوهش حوزه علمیه خراسان
شناسه افزوده: هیأت اندیشه‌ورز اقتصاد و الگوی پیشرفت اسلامی
رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ ن ۶ ۹۴ پ/ HB۵۲۳
رده بندی دیویی: ۳۳۹/۲
شماره کتابشناسی ملی: ۵۴۴۴۶۹۵

فهرست

۹		سخن ناشر
۱۱		سخن هیأت اندیشه‌ورز اقتصاد و الگوی پیشرفت اسلامی
۱۳		پیش‌گفتار
۱۵		مقدمه دکتر احمد توکلی
۱۹		مقدمه
۲۱		بحث از عدالت؛ کاربردی یا انتزاعی؟
۲۳		دسته‌بندی نظریه‌های عدالت
۲۷		فصل اول: نظریه‌های مبتنی بر نیاز
۲۹		مقدمه
۳۰		۱-۱. تساوی طلبی
۳۲		۲-۱. قرارداد اجتماعی
۳۳		۱-۲-۱. عدالت قراردادی ایمانوئل کانت
۳۴		۲-۲-۱. نظریه عدالت رالز
۳۸		۱-۲-۲-۱. نقدهایی بر نظریه عدالت رالز
۴۱		۳-۱. مارکسیسم
۴۵		فصل دوم: نظریه‌های مبتنی بر کارآمدی
۴۷		مقدمه
۴۸		۱-۲. مطلوبیت‌گرایی
۵۰		۱-۱-۲. نقدهایی بر مطلوبیت‌گرایی
۵۳		۲-۲. رفاه‌گرایی و عدالت به معنای حداکثرسازی ثروت (ریچارد پاسنر)
۵۵		۳-۲. وضعیت خالی از حسادت
۵۷		فصل سوم: نظریه‌های مبتنی بر استحقاق و مسئولیت فردی
۵۹		مقدمه
۶۰		۱-۳. نظریه استحقاق
۶۴		۱-۱-۳. انتقادات نوزیک بر رالز
۶۶		۲-۳. نظریه‌های شایستگی

۶۶	۱-۲-۳. هایک
۶۸	۲-۲-۳. بوکانان
۶۸	۳-۲-۳. دوورکین
۶۹	۳-۳. جمع‌بندی نظریات مبتنی بر استحقاق و مسئولیت فردی
۷۰	۴-۳. نظریه قابلیت‌مدار آمارتیا سن
۷۲	۳-۴-۱. گونه‌های آزادی به عنوان ابزار توسعه
۷۵	فصل چهارم: نظریه‌های مبتنی بر وضعیت (کانتکستی)
۷۷	مقدمه
۸۰	۴-۱. عدالت مبتنی بر وضعیت (عدالت کانتکستی)
۸۰	۴-۱-۱. مایکل والزر
۸۰	۴-۱-۱-۱. لزوم تفکیک حوزه‌های زندگی اجتماعی
۸۲	۴-۱-۱-۲. تساوی ساده و پیچیده
۸۲	۴-۱-۱-۳. معیارهای توزیع امکانات اجتماعی
۸۴	۴-۱-۱-۴. رابطه برابری و آزادی، سوسیالیسم و لیبرالیسم
۸۴	۴-۱-۲. جان الستر و یانگ
۸۵	۴-۱-۳. کانمان، نیسج، تیلر
۸۷	۴-۱-۴. دو توصیه عدالت مبتنی بر وضعیت (کانتکستی)
۸۷	۴-۱-۴-۱. عدالت مفهومی بی‌شکل یا دارای اصول ثابت؟
۸۹	۴-۱-۴-۲. عدالت در روش‌ها
۸۹	۴-۱-۵. جمع‌بندی مفهوم عدالت مبتنی بر وضعیت (کانتکستی)
۸۹	۴-۲. عدالت به منزله رضایت اجتماعی (وضعیت خالی از سرزنش)
۹۱	فصل پنجم: نظریه‌های مبتنی بر توازن اجتماعی
۹۳	مقدمه
۹۴	۵-۱. عدالت به منزله توازن اجتماعی
۹۴	۵-۱-۱. شهید مرتضی مطهری
۹۴	۵-۱-۲. محمدرضا حکیمی
۹۷	۵-۱-۳. شهید محمد باقر صدر

۹۸	۱-۳-۱-۵. تکافل اجتماعی
۹۸	۲-۳-۱-۵. توازن اجتماعی
۱۰۰	۴-۱-۵. جمع‌بندی نظریات مبتنی بر توازن اجتماعی
۱۰۳	فصل ششم: نظریه‌های مبتنی بر وضع‌بایسته
۱۰۵	مقدمه
۱۰۷	۱-۶. عدالت به منزله اعطای حقوق
۱۰۸	۱-۱-۶. اقسام حقوق
۱۰۸	۱-۱-۱-۶. فوق‌عینی
۱۰۸	۲-۱-۱-۶. فوق‌اخلاقی و حقوق شرعی
۱۰۹	۳-۱-۱-۶. حقوق: صوص، عمومی و جمعی
۱۱۰	۴-۱-۱-۶. حقوق اقتصادی
۱۱۱	۱-۴-۱-۱-۶. حقوق اقتصاد، قرآن
۱۱۲	۲-۱-۶. حجیت عمل و اندیشه عدالت
۱۱۷	فصل هفتم: نظریه‌های چند بعدی و شاخه‌های عدالت
۱۱۹	مقدمه
۱۲۱	۱-۷. نظریه‌های چند بعدی عدالت
۱۲۱	۱-۱-۷. حسین عیوضلو
۱۲۲	۱-۱-۱-۷. اصول حاکم بر فعالیت اقتصادی مسلمین از لحاظ تملک، تولید و توزیع
۱۲۳	۲-۱-۱-۷. قواعد رفتاری اقتصاد اسلامی
۱۲۴	۳-۱-۱-۷. تطبیق قواعد اقتصاد اسلامی بر قواعد عدالت اقتصادی
۱۲۵	۲-۱-۷. سید احسان خاندوزی
۱۲۷	کلام پایانی: ارائه تعریفی جامع از عدالت
۱۳۳	کتابشناسی

پیش‌گفتار

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ (سوره حدید، آیه ۲۵)

یکی از موضوعات جدال‌برانگیز در فلسفه که تبعات آن به سایر علوم انسانی و از جمله اقتصاد کشیده شده است، تعریف و تبیین مفهوم عدالت است. در اقتصاد این مسئله با موضوع توزیع درآمد آمیخته است و این سؤال شکل می‌گیرد که: «وعدیه مطلوب توزیع درآمد کدام است؟ در توضیح وضعیت عادلانه، نظرات و آراء گوناگونی وجود دارد. به‌رغم آنکه مفهوم عدالت، موضوعی واضح و بدیهی نیست و در مکاتب مختلف تعاریف متفاوتی از آن ارائه شده است.

هرچند بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، مفهوم عدالت اجتماعی بسیار مطرح شده است اما این مقوله عمق لازم را پیدا نکرده و هنوز ابعاد مختلف آن روشن نشده است. غفلت از عدالت در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی - اجتماعی، نه تنها به فرآیند رشد و توسعه آسیب می‌زند، بلکه تبعات مختلفی مثل افزایش احساس محرومیت، افزایش رفتارهای ناهنجار در جابه‌جایی‌های اداری و اجتماعی، بی‌ثباتی خانواده، افزایش فشار روحی و روانی بر افراد جامعه، تضعیف اعتقادات مذهبی جامعه، از بین رفتن انسجام و وحدت جامعه و ... را در پی خواهد داشت. به نظر می‌رسد که یک گام مؤثر در تعمیق ادبیات موجود در باب عدالت اجتماعی، جمع‌آوری نظریات ارائه شده درباره چیستی عدالت است. فکر تألیف کتابی با عنوان «نظریه‌های عدالت»، در حین مطالعه کتاب «What is Justice» تألیف رابرت سلیمان و مارک مورفی^۱ شکل گرفت. این کتاب که توسط انتشارات دانشگاه آکسفورد در سال ۲۰۰۰ میلادی منتشر شده، دربردارنده گزیده‌هایی از متون فلسفی و مذهبی است. با تولد این ایده

تصمیم گرفتم که نظریات و دیدگاه‌های موجود در باب عدالت را که برای تدوین پایان‌نامه کارشناسی ارشدم^۱ جمع‌آوری کرده بودم، با افزودن چند نظریه دیگر به صورت یک کتاب منتشر کنم. در اینجا لازم است از جناب آقای دکتر محمد هادی زاهدی وفا که مقاله ارزشمند «کدام یک منصفانه‌تر است؟ تحلیل اثباتی نظریه‌های عدالت»^۲ نوشته جیمز کانورا را در اختیارم قرار دادند صمیمانه سپاسگزاری کنم. بخش‌های زیادی از این کتاب، در واقع ترجمه‌ای از آن منبع است. همچنین تدوین این کتاب را مرهون راهنمایی‌های جناب آقای دکتر محمد خضری^۳ هستم که با ارزیابی عالمانه خود بر غنای مطالب، افزودند.

در مجموع این کتاب سعی دارد با ارائه مختصر و مفید آرای دانشمندان درباره عدالت، محققان را در دستیابی آسان به مبانی عدالت و نقدهای وارده بر آن‌ها یاری نماید و با دسته‌بندی مناسب نظریه‌های ارائه شده، تنوع و تکثر موجود در این عرصه را نشان دهد. در هر مورد علاقه‌مندان می‌توانند با مراجعه به اصل نظریات، اطلاعات بیشتر و مفصل‌تری کسب نمایند.

۱. پایان‌نامه‌ام را با موضوع «عدالت اقتصادی و شاخص‌های آن (مطالعه موردی: استان قزوین)»، در سال ۱۳۸۴ با راهنمایی استاد گرامی جناب آقای دکتر کامران ندری در دانشگاه امام صادق(ع) دفاع کردم.

2. Which Is the Fairest One of All? A Positive Analysis of Justice Theories, JAMES KONOW, Journal of Economic Literature, Vol. XLI (December 2003) pp. 1188-1239

۳. عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب.